

بررسی کارکردهای سیاسی نهاد وقف در ایجاد تمدن نوین اسلامی با تأکید بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری (حفظه الله)

مقاله پژوهشی

علی مهربانی کوشکی*

پیمان باقری**

چکیده

نظریه ایجاد تمدن اسلامی، از نظریات جدیدی است که بخصوص بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در میان اندیشمندان اسلامی بسیار مورد توجه قرار گرفت و گه گاه در مجامع علمی-اسلامی، سخن از ضرورت برنامه‌ریزی، برای نیل به این مقصود به میان می‌آید. امروزه و پس از تجربه‌های مختلف جهان اسلام، همچون ایجاد کنفرانس سران کشورهای اسلامی، جنبش بهار عربی و موضوعات مختلفی همچون فلسطین و مسائل مختلف دیگر، ضرورت تبیین راه‌کارهای ایجاد تمدن نوین اسلامی بیش‌ازپیش احساس می‌شود. در این بین مطالعه دقیق اندیشه مقام معظم رهبری به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نظریه‌پردازان تمدن نوین اسلامی بسیار حائز اهمیت است.

از طرفی با مطالعه تمدنی جهان اسلام، درمی‌یابیم که یکی از نهادهای تمدن ساز تأثیرگذار در طول تاریخ بشریت و بخصوص در طول تاریخ اسلام، نهاد وقف می‌باشد که با توجه به ظرفیت‌های شگرف این نهاد، تأثیرگذاری بسیاری، افزون بر مباحث اقتصادی و فرهنگی در وجوه سیاسی داشته و دارد.

سؤال اصلی این پژوهش آن است که نهاد وقف چگونه می‌تواند در اصول سیاسی تمدن نوین اسلامی که در اندیشه تمدنی مقام معظم رهبری تبیین شده است، تأثیرگذار باشد؟ ضرورت به‌کارگیری نهاد وقف در مشروعیت‌یابی تمدن نوین اسلامی، ایجاد حکومت اسلامی به معنای واقعی کلمه، رهبری واحد جهان اسلام و تقریب مذاهب اسلامی از نتایج این پژوهش به شمار می‌رود.

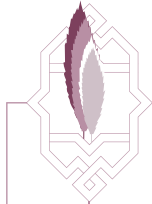
واژگان کلیدی: وقف، تمدن نوین اسلامی، قرآن، مقام معظم رهبری

*. کارشناس ارشد و طلبه سطح سه حوزه علمیه قم. ایران

aliimehrabey@gmail.com

** . دانشجوی دکتری تاریخ انقلاب اسلامی. دانشگاه بوعلی سینا همدان. ایران.

Peymanbagheri065@gmail.com

مقدمه

ضرورت برنامه‌ریزی برای ایجاد و شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، امروزه عنوان یکی از مسائل مهم اندیشمندان اسلامی است که غالباً در سمینارهای مختلف بدان پرداخته می‌شود. ولی آنچه در این مسیر باید موردتوجه قرار گیرد، اولاً تعریفی دقیق از تمدن نوین اسلامی و ثانیاً ساز و کارهای لازم برای ایجاد آن است. در واقع تمدن را مجموعه‌ای از آداب و رسوم و رفتار و هنر و صنایعی بیان کرده‌اند که منبعث از یک فرهنگ مشترک در یک جامعه می‌باشد. فرهنگ‌ها صورت نرم‌افزاری یک تمدن است و تمدن صورت مادی و سخت‌افزاری فرهنگ است. به تعبیر دیگر نمود عینی فرهنگ‌ها در سبک زندگی یک جامعه در طول تاریخ را "تمدن" می‌نامند و به بیان کلی‌تر "تمدن" اجتماع فرهنگ‌های مختلف است. به همین دلیل است که اکثر اندیشمندان تاریخ تمدن همچون ویل دورانت، تمدن را زاینده تاریخ می‌دانند و آن را در دوره‌های مختلف تاریخی بررسی می‌کنند. در اندیشه این گروه از متفکران، خرده فرهنگ‌ها و آداب و رسوم به‌مرور زمان تبدیل به فرهنگ می‌شوند و نهادینه شدن فرهنگ‌ها مختلف در یک جامعه، ارتباطات اجتماعی مبتنی بر فرهنگ یا به تعبیری مدنیت به وجود می‌آورد و با شروع مدنیت و شهرنشینی کم‌کم تمدن ایجاد می‌شود.

در این بین نهاد وقف، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فرهنگ‌های تمدن ساز جهان بشریت و بخصوص جهان اسلام، می‌تواند سهم بسزایی در ایجاد و پایداری تمدن نوین اسلامی داشته باشد که کمتر مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. در این نوشتار بر آنیم با مطالعه تطبیقی اندیشه مقام معظم رهبری، به‌عنوان بزرگ‌ترین نظریه‌پرداز تمدن نوین اسلامی به چگونگی تأثیرگذاری نهاد وقف، در شکل‌گیری این تمدن، در وجوه سیاسی آن پردازیم.

پیشینه پژوهش

آرمان تمدن نوین اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری (سید علی خامنه‌ای: ۱۳۸۴): در واقع این کتاب صرفاً گردآوری بیانات مقام معظم رهبری در مورد تمدن نوین اسلامی در طول حیات سیاسی ایشان تا سال ۱۳۷۴ می‌باشد و بیشتر جنبه کلی نظرات ایشان درباره تمدن نوین اسلامی است.

فلسفه تمدن نوین اسلامی (رضا غلامی: ۱۳۹۶): این کتاب بیشتر به مبانی نظری تمدن نوین اسلامی در قالب درس گفتار پرداخته است. مفهوم و مؤلفه اصلی تمدن، ضرورت، تمایزات، تعریف و مراحل تمدن نوین اسلامی، تعریف، مختصات و مراحل تمدن نوین

اسلامی، ادوار تاریخی تمدن اسلامی و نسبت تمدن تاریخی و تمدن نوین، انسان در طراز تمدن نوین اسلامی، هویت و تمدن نوین اسلامی، فناوری و تمدن نوین اسلامی، فلسفه اسلامی و تمدن نوین اسلامی، فقه و تمدن نوین اسلامی و اندیشه سیاسی و تمدن نوین اسلامی مباحث درس گفتارهای این کتاب‌اند.

درس گفتار تمدن نوین اسلامی (فرزاد جهان‌بین: ۱۳۹۸): کتاب درس گفتار تمدن نوین اسلامی، مجموعه مباحث ارائه‌شده در دوره تمدن نوین اسلامی دانشگاه شاهد است که در تابستان سال ۱۳۹۸ برگزار گردیده. در این کتاب که در هشت فصل تدوین‌شده به مباحثی همچون معناشناسی تمدن و فرهنگ، تمدن اسلامی، تمدن نوین اسلامی، مناسبات فرهنگ و تمدن، تحلیل وصف نوین، تبیین تفصیلی مراحل پنج‌گانه تحقق تمدن نوین اسلامی، تمدن اسلامی؛ پروسه یا پروژه، مقایسه ۴ کشور مدعی تمدن سازی در جهان اسلام و مقایسه ایران و آمریکا بر اساس مؤلفه‌های تمدنی پرداخته شده است.

بررسی و نقد نقش تفسیر علمی در احیاء و شکوفایی تمدن نوین اسلامی (رضا رفیعی: ۱۳۹۶): عنوان کارشناسی ارشد رشته علوم قران حدیث دانشگاه بین‌المللی امام خمینی می‌باشد. نویسندگان در این پایان‌نامه سعی بر آن دارد که با استفاده از تفسیرهای علمی-تجربی مفاهیم آیات قران کریم به تبیین نظریه تمدن نوین اسلامی بپردازد و با استفاده از همین تفسیرهای علمی-تجربی، راهکارهایی را برای تبیین و احیاء این نظریه در زمان حال بیان کند. تمدن نوین اسلامی از منظر مقام معظم رهبری (محمد اسماعیل کل‌گچی: ۱۳۹۶) نویسندگان در این پژوهش ابتدا سعی در مفهوم‌یابی تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری دارد و پس از آن به الزامات این تمدن پرداخته و نقش کارگزاران حکومت اسلامی در تشکیل این تمدن در دیدگاه مقام معظم رهبری را تبیین نموده است.

نقش دولت در تمدن سازی نوین اسلامی با تأکید بر اندیشه مقام معظم رهبری (جواد امینی: ۱۳۹۴) عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی می‌باشد. نویسندگان در این پژوهش ابتدا به مفهوم دولت در جوامع اسلامی و کارکردهای گوناگون آن پرداخته و سپس با تبیین اندیشه تمدن نوین اسلامی در دیدگاه مقام معظم رهبری، نقش دولت اسلامی در تحقق این اندیشه‌ها را تبیین کرده است.

اقتضائات تحقق تمدن نوین اسلامی: (ملا شاهی: ۱۳۹۴) ارائه شده در همایش ملی تمدن نوین اسلامی، نویسندگان در این پژوهش به الزامات اخلاقی، عقلانی و معنوی تمدن نوین اسلامی پرداخته و سعی بر آن داشته رابطه ایجابی این سه مورد را با شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی تبیین کند. پژوهشگر در این مقاله زحمات فراوان و قابل‌ستایشی داشته

است و توانسته بیشتر راه‌کارهای اخلاقی معنوی برای ایجاد تمدن نوین اسلامی ارائه دهد. مؤلفه‌های نیل به تمدن نوین اسلامی از دیدگاه امامین انقلاب اسلامی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: (رجبی دوانی و علی خزایی: ۱۳۹۶) عنوان مقاله‌ای است که نویسنده در آن عقل‌گرایی، عدالت‌گرایی، علم‌گرایی و... از جمله مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی می‌داند و برای نیل به هر کدام راهکارهایی را ارائه کرده است. این مقاله هرچند مقاله خوبی است ولی بیشتر از بعد تاریخی به تمدن نوین اسلامی نگریسته است و بعضی از مؤلفه‌های آن را به صورت کاربردی بیان کرده است.

الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی: (فرمهبینی فراهانی: ۱۳۹۵) ایشان در این مقاله سعی بر آن داشته تا الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی در سه محور دانش، نگرش و توانش در دو بعد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مورد پژوهش قرار دهد و با بیان مواردی همچون پویایی دانشگاه و دستگاه‌های جهان، خودباوری در مردم، احساس امنیت و مقابله با اسلام‌هراسی و... سعی در تبیین چگونگی نیل به تمدن نوین اسلامی داشته‌اند.

از این دست پژوهش‌ها با موضوع تمدن نوین اسلامی در چند سال اخیر تألیف شده و همه پژوهشگران سعی بر آن داشتند تا با استفاده از مبانی مورد نظر در علوم مختلف به بیان چگونگی دستیابی به تمدن نوین اسلامی بپردازند. آنچه به شدت حائز اهمیت است چگونگی دستیابی به تمدن نوین اسلامی است که در برخی از پژوهش‌ها نیز به آن اشاره شده است. در این پژوهش بر آنیم که به یکی از ابزارهای نیل به تمدن نوین اسلامی که همان نهاد وقف است بپردازیم. در واقع ویژگی خاص این پژوهش نسبت به پژوهش‌های قبل در این است که با استفاده از تجارب تاریخی در استفاده از نهاد وقف در راستای گسترش تمدن اسلامی، چگونگی کارکرد این نهاد در ایجاد و گسترش تمدن نوین اسلامی مد نظر مقام معظم رهبری را تبیین گردد.

۱- کارکرد نهاد وقف در مشروعیت بخشیدن به تمدن نوین اسلامی

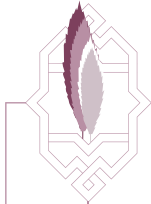
یکی از کارکردهای مهم وقف در طول تاریخ، وقف برای زیرساخت‌های نهاد حکومت بوده است. به‌گونه‌ای که حکومت‌های اسلامی سعی داشتند برای رسیدن به مقصود خود آحاد ملت را با خود همسو نمایند و یکی از ابزارهایی که در این مسیر یاری‌گر ایشان بود استفاده از نهاد وقف می‌باشد. چنانچه شاهدیم حکومت سلجوقیان برای تربیت افراد تأثیرگذار در جامعه به دستور خواجه نظام الملک طوسی وزیر مقتدر آن دوران، نظامیه‌هایی را تأسیس کرد و در آن مبانی علمی مورد نظر حکومت را تدریس می‌کردند.

(کسای، ۶۹: ۱۳۶۳-۷۰) و برای نیل به این مقصود موقوفات فراوانی را برای این نظامیه‌ها اختصاص دادند تا جایی که آوازه این نظامیه‌ها جهانی شد و حتی جهان غرب را نیز به الگوبرداری واداشت چنانچه امروزه گفته می‌شود که شالوده اولین دانشگاه‌های امروزی، همین نظامیه‌ها بوده است. (ر.ک: رستمی، ۱۴۰۰: ۲۷-۳۳)

حکومت اسلامی در طول تاریخ از نهاد وقف به دو شکل برای مشروعیت خود استفاده برده است. از یک طرف زمانی که توده مردم در مشروع بودن حکومت شک داشتند، حاکمان با ایجاد موقوفات مذهبی و اجتماعی سعی در بیان اعتقادات خود به مردم داشتند و جامعه با توجه به این موقوفات حکومت را ارزیابی می‌کردند. این موارد از ایجاد وقف و موقوفات زمانی رقم می‌خورد که تشنت مذهبی در جامعه وجود داشت و حکومت سعی در القای مذهب مورد علاقه خود در بین مردم داشت چنانچه در دوران آل بویه، سلجوقیان بخصوص در دوران ملکشاه سلجوقی و به صورت گسترده‌تر در دوران صفویان بخصوص اوایل این دوران شاهد هستیم.

شکل دیگری از موقوفات که توسط حکومت ایجاد می‌شد، موقوفاتی در راستای تربیت نخبگان جامعه و هدایت فکری جامعه در راستای اهداف حکومت بود. در این مورد نیز هم در دوران‌های مختلفی شاهد ظهور مدارس و مراکز علمی با رنگ و بوی اهداف حکومت بوده‌ایم به گونه‌ای که خواجه نظام الملک برای ترویج مذهب شافعی اقدام به تأسیس نظامیه‌ها و ایجاد موقوفات زیاد برای اداره آن می‌کند و در دوران صفوی نیز مدارس علمیه شیعه اثنی عشری با محتوای علمی خاص برای توسعه مذهب شیعه ایجاد و وقف می‌گردد. (عقیلی و طباطبایی، ۱۳۹۵: ۸۰) به همین دلیل است که مدارس که بر بنیان وقف ایجاد شده‌اند همچنان پس از گذشت قرن‌ها توانسته مسیر خود را حفظ کرده و به‌عنوان مرکز پرورش نخبگانی جامعه همچنان فعال بماند. این نقشه راه نشان می‌دهد در ایجاد تمدن نوین اسلامی نیز نهاد وقف می‌تواند هدفمند وارد شود و زمینه‌هایی از این مسیر را توسعه دهد.

از طرفی ویژگی جهان‌شمولی اسلام و اینکه دینی برای همه‌ی بشریت است، در قالب تبیین رسالت جهانی تمدن اسلامی و ارائه‌ی آن به‌عنوان جایگزینی برای تمدن رو به اضمحلال غرب و نسخه نجات‌دهنده جهانیان از تمدن منحط غرب، جلوه‌گر شده است. از این منظر، مسلمانان رسالتی جهانی دارند و باید با ایجاد تمدن نوین اسلامی، الهام‌بخش تعالی و استقرار صلح، معنویت و عدالت در عرصه جهانی باشند. آیه الله خامنه‌ای نیز برای اسلام رسالتی جهانی قائل هستند «سرنوشت حتمی عبارت است از این‌که تمدن اسلامی

یک بار دیگر بر مجموعه‌ی عظیمی از دنیا، پرتو خود را بگستراند. نه به معنای این‌که لزوماً نظام سیاسی اسلامی در نقاط دیگر جهان هم قبل از عصر ظهور گسترش پیدا کند؛ نه. معنایش این نیست؛ بلکه تمدن بر اساس یک فکر جدید، یک حرف جدید، یک نگاه جدید به مسائل بشر و مسائل انسانیت و علاج دردهای انسانیت است؛ یک زبان نویی است که دل‌های نسل‌های نوی انسان و قشرهای محروم جوامع گوناگون، آن زبان را می‌فهمند و درک می‌کنند. به معنای رساندن یک پیام است به دل‌ها، تا بتدریج در میان جوامع مختلف گسترش و رشد پیدا کند. این امری است که شدنی است»^۱ از طرفی برای ایجاد چنین زمینه‌ای معتقدند باید باور مردم به اسلام عوض بشود و بر این مسئله تأکید شود که «اسلام غیر از کارهای شخصی وظایف عمومی هم دارد، حکومت هم دارد، جامعه‌سازی هم دارد، تمدن‌سازی هم دارد»^۲

ایشان ضمن بیان اینکه ایجاد جامعه‌ی اسلامی و احیای تفکر اسلام سیاسی باید جزئی از آرمان‌ها باشد، وجود آن را ضروری دانسته و عنوان می‌کنند، «آرمان‌ها، یکی مسئله‌ی ایجاد جامعه‌ی اسلامی و تمدن اسلامی است؛ یعنی احیای تفکر اسلام سیاسی؛ یک‌دهه‌ای از قرن‌ها پیش، سعی کردند اسلام را از زندگی، از سیاست، از مدیریت جامعه هرچه می‌توانند دور کنند و منحصرش کنند به مسائل شخصی؛ مسائل شخصی را هم یواش یواش محدود کنند به مسائل قبرستان و قبر و مجلس عقد و از این حرف‌ها؛ نه، اسلام آمده است که «أَلَا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ»؛ فقط هم اسلام نیست؛ همه‌ی پیغمبران همین‌جورند. ادیان الهی آمده‌اند برای اینکه در جامعه پیاده بشوند، در جامعه تحقق واقعی پیدا کنند؛ این باید اتفاق بیفتد. یکی از مهم‌ترین آرمان‌ها این است»^۳ ایشان ایجاد تمدن و حکومت اسلامی را برای جهان یک امر ضروری و با توجه به شرایطی که جهان امروز دارد، آن را نیاز می‌دانند «آینده‌ی دور، ایجاد تمدن اسلامی است؛ تمدن نوین، متناسب با نیازها و ظرفیت‌های امروز بشریتی که از حوادث گوناگون قرن‌های اخیر زخم خورده است، مجروح است، غمگین است و نسل‌های جوان آن دچار یأس و نومیدی و افسردگی‌اند. اسلام می‌تواند این نسل‌ها را به آفاق جدیدی برساند، دل‌های آنها را شاد کند و آنها را آن‌چنان‌که متناسب و شایسته‌ی کرامت انسان است، کرامت ببخشد؛ تمدن

۱. بیانات رهبری در ۱۳۷۹/۷/۱۴ در جمع اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم در مدرسه ی فیضیه قم

۲. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۲/۲۰ در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری

۳. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۴/۲۰ در دیدار جمعی از دانشجویان

نویین اسلامی یعنی این^۱ همچنین آن را بر «مبنای تفکر و اندیشه‌ی اسلام»^۲ می‌دانند و می‌فرمایند: «آن که مکتب توحید را مبنای کار خودش قرار می‌دهد، آن جامعه‌ای که به دنبال توحید حرکت می‌کند، همه‌ی این خیراتی را که متوقف بر تمدن‌سازی است، به دست خواهد آورد؛ یک تمدن بزرگ و عمیق و ریشه‌دار خواهد ساخت و فکر و فرهنگ خودش را در دنیا گسترش خواهد داد»^۳. شایان ذکر است ایشان داشتن «استقلال سیاسی و ایستادگی در مقابل زورگویی دشمنان»^۴ را مهم‌ترین مسئله برای پایه گذاری تمدن نوین اسلامی و جلب نظر ملت‌ها و جذب آن‌ها می‌دانند.

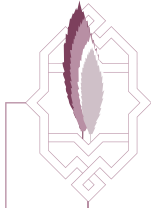
توجه به ویژگی جهان شمولی اسلام، تمدن نوین اسلامی نیز رسالت و نقشی جهانی دارد و نجات بشر و ایجاد زمینه‌های تعالی و رشد او در گستره‌ی جهانی از بایسته‌هایی است که این برای ایجاد و گسترش تمدن نوین اسلامی باید آن را مدنظر قرار داد.

بالاترین مشروعیت را می‌توان در قرآن دید «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ». (نور: ۵۵).

آیه الله خامنه‌ای اولین نشانه‌ی این وعده‌ی تخلف‌ناپذیر خدا را «پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و بنای بلندآوازه‌ی نظام اسلامی که ایران را به پایگاه مستحکم برای اندیشه‌ی حاکمیت و تمدن اسلامی تبدیل کرد»^۵ می‌دانند. این دیدگاه دو موضوع مهم را در بر دارد: یکی این که بر خلاف حکومت‌های تاریخی همچون سلجوقیان و صفویان، انقلاب اسلامی به دلیل اینکه تماماً خواستگاه مردمی داشته مشروعیت خود را در بین مردم داراست و از طرف خداوند متعال نیز تأیید شده است و دوم این که این حکومت می‌تواند و باید محرک اصلی تشکیل تمدن نوین اسلامی باشد که در این زمینه باید مشروعیت آن را در خارج از مرزهای کشور نیز ایجاد نماید که بحمدالله تاکنون روند رو به رشد بسیار خوبی داشته ولی باید در این امر تعجیل صورت پذیرد.

به نظر می‌رسد با توجه به ظرفیت نهاد وقف و همچنین تبیین مسیر ایجاد تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری بتوان نتیجه گرفت که یکی از ابزار هائی که

۱. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۳/۲/۳۱ در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه السلام
۲. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۱۴ در دیدار اعضای شورای عالی مرکز طراحی الگوی اسلامی ایرانی
۳. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۳ در دیدار جوانان استان خراسان شمالی
۴. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۱۵ خطبه های نماز جمعه ی تهران، ترجمه ی خطبه ی عربی
۵. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۸۷/۹/۱۷ پیام به کنگره ی حج

می‌تواند این اندیشه را نهادینه سازد ایجاد موقوفاتی در راستای تبیین تمدن نوین اسلامی است که متأسفانه به شدت مغفول مانده است.

ایجاد موقوفات علمی برای تبیین علمی ساز و کارهای تمدن نوین اسلامی از جمله بایسته‌هایی است که می‌تواند در اقصی نقاط جهان اسلام تأثیرگذار باشد و منویات مقام معظم رهبری را دنبال نماید تا بتواند زیر ساخت‌های لازم را جهت نیل به این مقصود ایجاد نماید.

۱-۱. مشروعیت مردمی

از منظر آندرو وینسنت، مشروعیت به مفهوم توجیه عقلانی اعمال قدرت، و توانایی هر نظام در ایجاد و حفظ این باور است که نهادهای سیاسی موجود، مناسبت‌ترین نهاد برای جامعه است. (وینسنت، ۱۳۷۱: ۶۷). از نظر تمدنی نیز با توجه به نقش جمعیت هم عقیده در ایجاد و اعتلای تمدن، اسلام نیز به مشروعیت مردمی توجه ویژه‌ای داشته است. پیامبر اکرم از همان آغاز، سازماندهی جمعیتی هر چند کوچک را انجام دادند، طرح بیعت مسلمانان با پیامبر اکرم در قالب گروه‌های چند نفره و چند ده نفره در مکه و پیمان بزرگ مدینه در این راستا قابل ارزیابی است. علاوه بر این، اندیشه‌ی امت خاستگاه قرآنی دارد. (بقره: ۱۲۸).

در واقع امت را جامعه‌ی معتقدان و اراده‌ی زندگی با هم تشکیل می‌دهد و حضور مردم در صحنه‌های مختلف به ویژه سیاسی در پیشبرد ایجاد تمدن نوین اسلامی حائز اهمیت است. همچنان که حضور مردم ایران را در انتخابات‌های مختلف شاهد هستیم. رهبری حضور مردم در رفراندوم قانون اساسی توسط امام خمینی را منشأ یک قاعده می‌دانند، «امام یک قاعده‌ی محکم و مستحکمی را به وجود آورد که بر اساس این قاعده می‌شود تمدن عظیم اسلامی را بنا نهاد»^۱.

افزون بر این، امت محوری را می‌توان بنیاد تمدن نوین اسلامی دانست. تلاش برای تحقق بخشیدن به امت اسلامی به معنای استقرار جامعه جهانی مؤمنان بیانگر رویکرد جهان‌گرایانه‌ی اسلام و قلمروی فراملی ایده‌های جهانی اسلام است. امت به‌عنوان مفسر و تحقق‌بخش آینده‌ی مطلوب و به‌عنوان جامعه‌ی ایمی‌پویا که گذشته را باز تفسیر می‌کند و به مقابله با چالش‌های جدید می‌پردازد. مسئولیت اخلاقی و عملی را برای یک جامعه‌ی نمونه و وسط به رسمیت می‌شناسد. چنین جامعه معتدل، عقلانی و ارزش‌محور به‌عنوان مدل جوامع باشد.

۱. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۰/۳/۱۴ در مراسم بیست و دومین سالگرد رحلت امام خمینی

توجه به اصل مشورت نیز مورد توجه است. در تاریخ اسلام نیز وقایعی مانند، جنگ احزاب از نمونه‌های تاریخی به‌کارگیری اصل مشورت توسط بزرگان دینی است. برای ایجاد تمدن نوین اسلامی عقل همه‌ی مسلمانان در این فرایند باید درگیر شود و از حضور جمعی مردم برای خردورزی و حل مسائلی که در پیش روست استفاده شود. در جریان تمدن سازی اسلامی نیز، هنگام رویارویی با مشکلاتی که ممکن هست پیش بیاید، می‌توان از خرد جمعی استفاده کرد، چنانچه مقام معظم رهبری معتقدند: «همه‌ی آحاد مردم» برای ایجاد تمدن نوین اسلامی باید همت کنند! و آماج دوم ایجاد تمدن نوین اسلامی را مردم می‌دانند، ایشان می‌فرمایند: «آماج دوم مردمند. باورهای مردم باید عوض بشود؛ باور به اسلام، باور به انقلاب، باور به اسلام سیاسی، باور به اینکه اسلام غیر از کارهای شخصی و وظایف عمومی هم دارد، حکومت هم دارد، جامعه‌سازی هم دارد، تمدن‌سازی هم دارد؛ باور به نفی اینها [جایگزین شود]. اینها باید از ذهن مردم زدوده بشود، عکسش در ذهن مردم جا بگیرد»^۲. آرایش ظاهری تمدن نوین اسلامی را «حکومت مردمی» می‌دانند^۳ همچنین «مردم سالاری دینی» در زمینه‌ی سیاسی را از اهداف تمدن نوین اسلامی می‌دانند^۴ همچنین حرکت به سمت ایجاد تمدن نوین اسلامی را یک حرکت مرحله ای و جمعی می‌دانند، می‌فرمایند: «برای ایجاد تمدن عظیم اسلامی البته مرحله‌گذاری است، قطعه قطعه است. راهنمایان و هادیان و متفکران و مسئولان مربوط، این قطعات را معین می‌کنند، هدف‌گذاری می‌کنند، حرکت جمعی آغاز می‌شود. همه باید تلاش کنند که هر حرکتی در هر مرحله‌ای به اهداف خودش برسد. این آن نظام صحیح حرکت منطقی است»^۵

در راستای همین مردم محوری نهاد وقف نیز می‌تواند به دو گونه نقش آفرینی کند:

اول این که موقوفاتی در راستای تقویت همدلی مردم و تقویت باورهای دینی ایجاد شود که در طول تمدن اسلامی نمونه‌های زیادی از آن را شاهدیم^۶ که می‌تواند الگوی مناسبی برای این موضوع باشد و درون مایه تمدنی نیز پیدا کند. دوم این که خود مردم نیز وارد این عرصه شده و با ایجاد موقوفات و تبیین اهداف تمدنی آن، راه را برای تبیین

۱. بیانات رهبری در ۱۳۹۵/۵/۱۱ در دیدار اقشار مختلف مردم

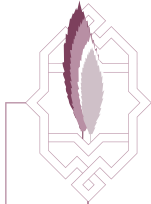
۲. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۲/۲۵ در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان

۳. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۹ در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی

۴. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۲۲ در دیدار اساتید دانشگاه

۵. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۲/۸/۲۹ در دیدار پنجاه هزار فرمانده ی بسیج سراسر کشور

۶. از جمله این موقوفات، ایجاد وقف جهت مناسک دینی و مذهبی است که پیوند محکمی با اتحاد جوامع اسلامی دارد.

و ایجاد و تمدن نوین اسلامی هموار سازند.

هر چند گسترش نهاد وقف بدون حضور مردم اصلاً امکان پذیر نیست ولی وظیفه حکومت و جامعه نخبگانی این است که با توجه به اهداف حکومت اسلامی و هدف غائی آن ایجاد تمدن نوین اسلامی است، افکار عمومی را در جهت ایجاد موقوفات با نیت همگام با این هدف اغناء سازد.

۲. ایجاد حکومت اسلامی

منظور از حکومت، نهادها تأسیسات و سازمان‌هایی است که به استناد قانون جهت اداری جامعه ای پدید می‌آیند. نقش رهبری در رأس نهادهای حکومتی بسیار برجسته می‌نماید. وجود قانون و حکومت شرط لازم نظم اجتماعی و تمدن سازی است. اما کافی نیست، جامعه زمانی سامان می‌یابد و به تمدن مطلوب نائل می‌گردد که از رهبری آگاه و پایبند به اصول جامعه برخوردار باشد تا مردم با تعاون و همیاری بر محور او، حرکت تکاملی خود را آغاز کنند. (ابن خلدون، ۱۳۶۲: ۶۴) حاکمیت و اقتدار شرط لازم تأثیرگذاری نهادهای حکومتی در پیدایش و اعتلای تمدن است. زیرا فقط حکومت مقتدر می‌تواند با ایجاد فرصت‌های تمدن ساز، چالش‌های بیرونی و درونی تمدن و فرهنگ را مرتفع سازد. آیه الله خامنه‌ای می‌فرماید: «این نظام اسلامی فقط شکل نیست، محتوایی دارد، یعنی کارهایی باید در واقعیت زندگی مردم انجام بگیرد، تحقق این واقعیت‌ها در زندگی مردم، مردان و عناصر مؤمن و معتقد به خودش را که دارای صفات و خصوصیات لازم هم باشند، می‌طلبد این می‌شود دولت اسلامی. دولت اسلامی شامل همه‌ی کارگزاران نظام اسلامی استف نه فقط قوه‌ی مجریه، یعنی حکومتگران و خدمتگزاران عمومی»^۱ در جای دیگر ایشان دولت اسلامی را در نسبت با ایجاد جامعه‌ی اسلامی تعریف می‌کنند: «دولت اسلامی یعنی سازوکارها و نهادسازی‌ها برای ایجاد آن جامعه‌ی اسلامی»^۲ از طرفی سیاست را این گونه تعریف می‌کنند: «سیاست یعنی نگاه به حرکت عمومی جامعه که کدام طرف داریم می‌رویم؛ آیا به سمت هدف‌ها داریم حرکت می‌کنیم یا زاویه گرفته‌ایم و داریم از هدف‌ها دور می‌شویم؟ معنای واقعی سیاست این است. آن وقت در خلال این نگاه، تکلیف آدم‌ها و اشخاص و گروه‌ها و احزاب و جریان‌ها روشن می‌شود که آیا داریم به سمت عدالت اجتماعی می‌رویم؟ آیا داریم به سمت استقلال واقعی دینی می‌رویم؟ آیا داریم به سمت ایجاد تمدن اسلامی می‌رویم، یا داریم به سمت وابستگی به غرب و وابستگی به آمریکا و تحت‌تأثیر

۱. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۸۴۵/۶/۸ در دیدار با رئیس جمهور و هیأت دولت

۲. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۲۴ در دیدار دانشجویان کرمانشاه

قرار گرفتن نسبت به بافته‌ها و یافته‌های بی‌مغز غربی‌ها حرکت می‌کنیم؟»^۱

۳. رهبری واحد

پیروی از رهبری واحد در ایجاد تمدن نوین اسلامی و مشروعیت بخشیدن به حکومت اسلامی دارای اهمیت است. در تاریخ موارد متعددی از تمدن‌ها و حرکت‌های تمدنی و فکری و فرهنگی به چشم می‌خورد که در اثر تشتت آرا و عدم تصمیم‌گیری واحد نتوانسته‌اند دوام چندانی داشته باشند. گروه‌های مرجع در جوامع از اهمیت فراوانی در عرصه‌ی فرهنگ‌سازی و ایجاد مدنیت برخوردار می‌باشند. هر چه این گروه‌ها بهتر و بیشتر در مسیر صحیح و اسلامی حرکت کنند تمدن‌سازی نوین اسلامی با دقت و سرعت بالاتری صورت خواهد گرفت. یکی از مهم‌ترین کارکردهای وقف، ایجاد و حمایت علمی و مادی از این گروه‌های مرجع است که بتواند بدون وابستگی سازمانی در جهت نیل به اهداف تمدن اسلامی کارکرد موثر و موفق داشته باشند.

۴- نقش دولت اسلامی در مدیریت منابع موقوفات جهت ایجاد تمدن اسلامی

یکی از مهم‌ترین وظایف دینی حکومت‌های اسلامی، تمشیت امور اجتماعی مردم است و از آن جا که نهاد وقف امری دینی اجتماعی است در مواردی که تولیت موقوفات آن توسط واقف مشخص نباشد این امر بر عهده حاکم شرع و یا حکومت اسلامی است که بر اجرای صحیح نیت واقف نظارت داشته باشد. (حائری یزدی، ۱۳۸۰: ۲۶۷-۲۷۰).

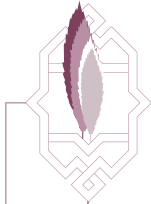
امروزه با وجود موقوفات متعدد مربوط به زمان‌ها مختلف از یک طرف و از طرفی ایجاد حکومت اسلامی شیعه که بر پایه فقه شیعه اثنی عشری استوار است، لازم است که مدیریت منابع موقوفات توسط حکومت انجام شود و به همین دلیل است که سازمان اوقاف و امور خیریه، تحت نظر مستقیم ولی فقیه مسئولیت این امر را بر عهده دارد.

۵- کارکرد نهاد وقف در ایجاد زیرساخت‌های سیاسی جهان اسلام در جهت تحقق بخشیدن تمدن نوین اسلامی

برای ایجاد تمدن نوین اسلامی نیاز به زیرساخت‌های قوی، هم از نظر مادی هم از نظر معنوی می‌باشد.

زیرساخت‌های مادی سیاسی در جهت نیل به اهداف مقصود بر می‌گردد به تقویت

۱. بیانات رهبری در ۱۳۹۵/۵/۳۱ در دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران

بنیه اقتصادی و سیاسی حکومت اسلامی، بخصوص از لحاظ دفاعی، چنانچه بتوان در مقابل مستکبران ایستادگی کرد و در مقابل زورگویی استکبار توان مقابله و از طرفی در مقابل تهاجم ایشان توان بازدارندگی داشته باشد. در واقع این یک فرمان الهی است که از جمله زیرساخت‌های مهم مادی در جهان امروزی به شمار می‌رود خداوند متعال می‌فرماید:

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُزْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» (انفال: ۶۰).

در این زمینه ایجاد موقوفات در راستای تقویت بنیه دفاعی جوامع اسلامی می‌تواند بیش‌ازپیش راه گشا باشد. در این مورد باید توجه داشت که همانطور که انقلاب اسلامی معطوف به مردم ایران نیست و الگویی برای تمامی آزادی خواهان جهان است و تمدن نوین اسلامی نیز بر همین مبنا استوار است، می‌توان چنین نتیجه گرفت که تقویت بنیه دفاعی جوامع اسلامی بخصوص جبهه مقاومت از لازمه‌های زیرساخت‌های مادی ایجاد تمدن نوین اسلامی به شمار می‌رود. در این بین تقویت روحیه برادری در بین مسلمین بخصوص ملت‌های مورد تهاجم مثل عراق و سوریه و لبنان و افغانستان و... و همچنین تقویت روحیه جهاد و شهادت طلبی از دیگر زیرساخت‌های ایجاد تمدن نوین اسلامی به شمار می‌رود.

رهبر جمهوری اسلامی در بیانی می‌فرماید: «امت اسلامی با یک تلاش مجاهدانه و مجذانه می‌تواند تمدن اسلامی باب این دوران را طراحی کند، شالوده‌ریزی کند، به ثمر برساند و آن را در مقابل بشریت قرار بدهد».^۲ رسالت نهاد وقف در این تلاش «مجاهدانه» و «مجدانه» برای پایه ریزی تمدن نوین اسلامی حائز اهمیت است، به ویژه اینکه بر اساس این گفتار از رهبری، این تلاش فقط معطوف به ایران نمی‌باشد و امت اسلامی را مد نظر قرار دارند. ایشان در بیانی دیگر می‌فرمایند: «امروز، وظیفه‌ی امت اسلامی تنها این نیست که به یادبود ولادت پیغمبر یا بعثت پیغمبر جشن برپا کند؛ این کار کوچک و کمی است نسبت به آنچه وظیفه‌ی او است. دنیای اسلام امروز وظیفه دارد مثل خود اسلام و مثل خود پیغمبر، روحی در این دنیا بدمد، فضای جدیدی ایجاد کند، راه تازه‌ای را باز کند. ما به این پدیده‌ای که در انتظار آن هستیم، می‌گوییم «تمدن نوین اسلامی» ما

۱. و شما (ای مؤمنان) در مقام مبارزه با آن کافران خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه و تسلیحات و آلات جنگی و اسبان سواری زمین کرده برای تهدید و تخویف دشمنان خدا و دشمنان خودتان فراهم سازید و نیز برای قوم دیگری که شما بر (دشمنی) آنان مطلع نیستید (مراد منافقانند که ظاهراً مسلم و باطنا کافر محض‌اند) و خدا بر آنها آگاه است. و آنچه در راه خدا صرف می‌کنید خدا تمام و کامل به شما عوض خواهد داد و هرگز به شما ستم نخواهد شد.

۲. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۸ در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس اسلامی

باید دنبال تمدن نوین اسلامی باشیم برای بشریت^۱ در نتیجه نهاد وقف با برنامه‌ریزی و صرف هزینه‌های مادی و معنوی در سطح کشورهای اسلامی برای ایجاد زیر ساخت‌ها و برپایی تمدن نوین اسلامی می‌تواند فعالیت گسترده‌ای داشته باشد. این فعالیت‌ها از دو جنبه‌ی معنوی و مادی قابل بررسی هستند.

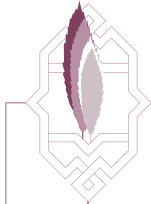
۶- نقش نهاد وقف در وحدت و تقریب مذاهب

از نظر قرآن و تعالیم اسلامی تعصبات ملی، قبیله‌ای، نژادی، منطقه‌ای، زبانی و در کل هر آنچه باعث تفرقه و جدایی در جامعه و ملت مسلمان می‌شود باید از بین برود و مسلمانان که معتقد به آیین اسلام هستند در ذیل عنوان امت اسلامی جمع بشوند، قرآن با طرح آموزه‌ی امت واحده و امت اسلامی زمینه‌ی ایجاد تمدن اسلامی را فراهم نموده است.

وحدت و انسجام فضیلتی است انسانی که در جهت تحقق امور جمعی چون تمدن و مدنیت نقشی اساسی دارد بنابراین مورد توجه اسلام به‌عنوان اصلی اساسی قرار گرفته است، برای نمونه حضرت علی^۳ را می‌توان بزرگ‌ترین منادی وحدت امت اسلام نامید. ایشان به اشکال مختلف با پراکندگی جامعه‌ی اسلامی به مبارزه برخاست، نخستین و با اهمیت‌ترین اقدام ایشان برای پرهیز از اختلاف در امت اسلامی نوپا، سکوت در برابر غصب حق الهی ایشان بر جانشینی پیامبر است. تفرقه در میان امت اسلامی در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی اثرات منفی بسیاری بر جا می‌گذارد.

وحدت و همبستگی از علائم حیاتی یک اجتماع می‌باشد و جامعه‌ی امروز مسلمین به دلیل اختلافات و نزاع‌هایی که ایجاد می‌شود از وحدتی که لازم است وجود داشته باشد برخوردار نیست. چالش بسیار جدی که امروزه اکثر کشورهای اسلامی با آن دست و پنجه نرم می‌کنند اختلافات قومی و مذهبی است. این مسأله به طرق مختلف ایجاد گردیده و برآن دامن زده شده است. وحدت میان مسلمین به معنی نزدیک شدن فرقه‌های اسلامی به یکدیگر، با حفظ کیان و ماهیت آن‌ها است.

با توجه به گسترش دنیای اسلام و اینکه جمعیت مسلمانان بیش از یک میلیارد نفر و روز به روز در حال افزایش است طبیعی است که دشمنان اسلام نیز بیشتر می‌شوند و با نیرنگ‌ها و دسیسه‌ها باعث تفرقه و از بین بردن اتحاد بین مسلمین می‌شوند. از این رو باید عوامل وحدت مسلمین را شناسایی و با راهکارهای درست و به جا به کار بست و استفاده نمود تا روابط بین آن‌ها تحکیم شود. در صورتی که وحدت در میان مسلمانان

جاری گردد تحقق تمدن نوین اسلامی با سرعت بسیار بیشتری امکان پذیر خواهد بود. دشمنان به خوبی بر این نکته واقف گردیده و در تلاش هستند تا بتوانند این روند را با روش‌های گوناگون متوقف سازند. رهبری معتقدند: «سرنوشت منطقه، نجات از سلطه‌ی استکباری آمریکا و رهایی فلسطین از حاکمیت بیگانگان صهیونیست است همت ملت‌ها باید زمان رسیدن به این مقصود را نزدیک کند. جهان اسلام باید عوامل تفرقه را بزدايد»^۱ همچنین، بیان می‌کنند: «رفت و آمدها و سفرهای مردم ما، هم‌زبانی و همدلی وحدت و دوستی به ارمغان خواهد آورد»^۲.

آیه الله خامنه‌ای ضمن بیان پایین‌ترین مرتبه‌ی اتحاد جهان اسلام، که عدم تعرض دولت‌های اسلامی نسبت به یکدیگر می‌دانند، می‌فرماید: «البته بالاتر از این، این است که دنیای اسلام علاوه بر اینکه به یکدیگر ضربه نمی‌زنند، در مقابل دشمن مشترک هم دست به دست هم بدهند، اتحاد واقعی و کافی داشته باشند، از یکدیگر دفاع کنند. این هم یک قدم بالاتر است؛ از این بالاتر هم این است که کشورهای اسلامی، ملت‌های اسلامی هم‌افزایی کنند، آنهایی که بالاترند در هر بخشی، دست آن کسانی را که پایین‌تر هستند بگیرند»^۳ بالاترین مرحله‌ی اتحاد را نیز «رسیدن به تمدن اسلامی»^۴ می‌دانند. همچنین برای رسیدن به این مرحله نقش عالمان دین و روشنفکران را قابل توجه می‌دانند و عنوان می‌کنند «امروز امید ما به علمای دین در سراسر دنیای اسلام و به روشنفکران راستین است که غرب را قبله‌ی خودشان ندانند؛ امید به آنها است و این ممکن است. نگویند این کار، شدنی نیست؛ این کار شدنی است، این کار عملی است»^۵ در واقع، وحدت جوامع اسلامی از لازمه‌ها و بایسته‌های تحقق تمدن نوین اسلامی به شمار می‌رود. تعالیم اسلام به گونه‌ای است که اتحاد و همبستگی مسلمانان را صرف نظر از تنوع قومی، نژادی، زبانی و فرقه‌ای ترویج می‌کند. خدایی که مؤمنان می‌پرستند، یکی است، شعارشان - لا اله الا الله - است و همه به رسالت محمدی (ص) ایمان دارند، تمامی مسلمانان، قرآن را کتاب مقدس آسمانی خویش می‌دانند، همه به سوی قبله‌ای واحد نماز می‌خوانند، بانگ اذان همه یکی است، زمان معین آنان برای روزه‌داری و عبادت، ماه «رمضان» است، آنها، با هم، در حرم امن الهی اجتماع می‌کنند؛ تا مراسم حج

۱. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۸/۱۰/۲۸ در خطبه‌های نماز جمعه تهران

۲. همان

۳. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۸/۸/۲۴ در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی

۴. همان

۵. بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۸ در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی

ابراهیمی را انجام دهند، این موارد به خوبی می‌تواند دل‌ها را به یکدیگر پیوند دهد و روح همبستگی اسلامی را که عظمت مسلمانان را به نمایش می‌گذارد، زنده نماید. قرآن کریم از همان آغاز نزول، با نظام قبیلگی که ریشه تمامی اختلاف‌ها بود، مبارزه کرد و «ایمان به خدای یکتا» را اساس ارزش‌ها معرفی نمود. بدین ترتیب، «ایمان مشترک» را نهادینه ساخت و تمامی مؤمنان را با هم برادر دانست.

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (حجرات: ۲۶)؛ قرآن کریم در حالی که آنها را در کنار هم و متعلق به یک امت یکپارچه (یعنی امت اسلامی) می‌داند، تأکید می‌نماید: «وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ» (مؤمنون: ۵۲)؛ همچنین انسان‌ها را به همدلی و اتحاد فرا می‌خواند و خاطر نشان می‌سازد که الفت، مهربانی و برادری نعمتی است که با پذیرش دین خدا از سوی پروردگار دو جهان به آنها عطا شده است و مسلمانان باید قدر دان این محبت و برادری باشند: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» (آل عمران: ۱۰۳).^۳

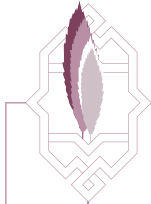
خداوند متعال در این ایه شریفه، همان مسئله اتحاد و مبارزه با هر گونه تفرقه را مطرح می‌کند و از مسلمانان می‌خواهد که همگی به ریسمان الهی چنگ زنند و پراکنده نشوند. با مطالعات تاریخی آن چه به دست می‌آید این است که نهاد وقف در جهت تقرب مذاهب به دو صورت می‌تواند نقش آفرین باشد. اول ایجاد و گسترش موقوفات در راستای ترویج عقاید و مبانی و وحدت آفرین مانند ترویج مناسک حج (منتظر القائم و خشنودی، ۱۳۹۳: ۲۳۱) و یا ترویج آموزه‌های قرآنی. در طول تاریخ واقفان زیادی از مذاهب مختلف موقوفاتی را در جهت تسهیل امر حج و زائران و حجاج انجام داده اند که یکی از نمونه‌های بارز ترویج تقرب مذاهب به شمار می‌رود.

دومین نوع اثر بخشی وقف در گسترش تقرب مذاهب، وقف‌های مشارکتی است که به تازگی در شرف ایجاد هستند. به نظر می‌رسد این امر می‌تواند در سطح ملت‌های اسلامی نیز رقم بخورد و موقوفاتی بزرگ در جهت تقرب مذاهب اسلامی ایجاد گردد که اگر چنین شود گام مهمی در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی برداشته خواهد شد.

۱. در حقیقت مؤمنان با یکدیگر برادرند

۲. و این امت شما امتی یگانه و یکپارچه است و من پروردگار شمایم، پس مرا بپرستید

۳. و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید آنگاه که دشمنان [یکدیگر] بودید پس میان دلهای شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید و بر کنار پرتگاه آتش بودید که شما را از آن رها کنید این گونه خداوند نشانه‌های خود را برای شما روشن می‌کند باشد که شما راه یابید

نتیجه‌گیری

امروزه و با توجه به ابتلائات خاص جهان اسلام که شاهد آن هستیم، لزوم برنامه‌ریزی برای آینده تمدنی جوامع اسلامی امری مسلم و مهم می‌نماید. به همین دلیل در سده اخیر و بخصوص پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، به‌عنوان مهم‌ترین انقلاب دینی مذهبی سده‌های اخیر، اندیشمندان اسلامی سعی در تبیین آینده جهان اسلام، تحت عنوان تمدن نوین اسلامی داشته‌اند.

در این بین آیت الله خامنه‌ای به‌عنوان رهبری حکومت اسلامی از یک طرف، و از طرفی به‌عنوان اندیشمند تمدن، بیش از یک دهه است که در جای جای بیاناتشان بر لزوم زیرساخت‌های این تمدن و چگونگی ایجاد آن تمرکز داشته‌اند. از آنجایی که تمدن نوین اسلامی باید پیوندی ناگسستنی با تمدن پیشین اسلامی داشته باشد، سعی بر آن است که آموزه‌های تمدنی اسلامی سرمنشأ این حرکت عظیم قرار بگیرد.

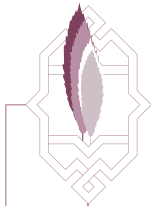
نهاد وقف، از جمله مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی تمدنی است که توانسته است به انحاء مختلف، در ایجاد و گسترش تمدن‌ها بخصوص تمدن اسلامی، نقش آفرین باشد. از این رو تبیین بیانات مقام معظم رهبری در راستای ایجاد تمدن نوین اسلامی و چگونگی استفاده از نهاد وقف در شکل‌گیری این تمدن بسیار حائز اهمیت است.

ایجاد موقوفات جهت مشروعیت‌یابی جهانی تمدن نوین اسلامی، ایجاد موقوفات جهت همدلی جوامع اسلامی، بهره‌مندی از موقوفات در جهت رشد علمی جوامع اسلامی، اصلاح ساختار مدیریت موقوفات و هدفمندی منافع آن در راستای ایجاد تمدن نوین اسلامی، بهره‌مندی بهینه و همچنین ایجاد موقوفات جدید جهت تقریب مذاهب اسلامی در راستای نیل به ایجاد تمدن نوین اسلامی از دستاوردهای این پژوهش می‌باشد.

کتابنامه

قرآن کریم

- ابن خلدون، عبدالرحمن (۱۳۶۲). *مقدمه ابن خلدون*، ترجمه محمد پروین گنابادی، تهران، مرکز انتشارات علمی فرهنگی
- امینی، جواد (۱۳۹۴). *نقش دولت در تمدن سازی نوین اسلامی با تاکید بر اندیشه مقام معظم رهبری*، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی دانشگاه بین المللی امام خمینی قزوین.
- بهمنی، محمد (۱۳۹۴). «راهبردها و راهکارهای فرهنگی تحقق تمدن زمینه ساز». *فصلنامه پژوهش‌های مهدوی*، شماره ۱۴، پاییز، از صص ۲۲-۵.
- جهان بین، فرزاد (۱۳۹۸). *درس گفتار تمدن نوین اسلامی*، تهران: انتشارات آفتاب.
- حائری یزدی، محمد حسن. (۱۳۸۰). *وقف در فقه اسلامی و نقش آن در شکوفایی اقتصاد اسلامی*. مشهد: بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی.
- خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۷۴). *آرمان تمدن نوین اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری*، تهران: مرکز حفظ و نشر اندیشه آیت الله خامنه‌ای.
- خزاعی، علی و محمد رضا خسروی و محمد حسین رجبی دوانی (۱۳۹۶). «مؤلفه‌های نیل به تمدن نوین اسلامی در آثار و اندیشه امامین انقلاب اسلامی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه مطالعات بین رشته ای دانش راهبردی*؛ سال هفتم، شماره ۲۹.
- درخشه، جلال و محمد آقایی و محمد رضا فتحی مهر، (۱۳۹۶). «آفاق تحقق تمدن نوین اسلامی در سپهر اندیشه آیت الله خامنه‌ای». *پژوهش نامه انقلاب اسلامی*، سال هفتم شماره ۲۲.
- رستمی، طیبه. (۱۴۰۰). «بررسی کارکرد نهاد وقف در توسعه تمدن اسلامی در دوران سلجوقی». *فصلنامه وقف میراث جاویدان*. شماره ۱۱۳. بهار ۱۴۰۰.
- رفیعی، رضا (۱۳۹۶). *بررسی و نقد نقش تفسیر علمی در احیاء و شکوفایی تمدن نوین اسلامی*، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ دانشگاه بین المللی امام خمینی.
- عقیلی، سید احمد؛ طباطبایی، سید مصطفی. (۱۳۹۵). «پیوستگی وقف و تشیع و تأثیرات اجتماعی-اقتصادی آن در عصر صفوی». *فصلنامه وقف میراث جاویدان*. شماره ۹۴-۹۵. پاییز و زمستان ۱۳۹۵.
- غفاری هنجین، زاهد و حسن ناصری خاکی (۱۳۹۵). «زمینه‌ها و بایسته‌های تحقق تمدن نوین اسلامی از منظر تمدن گریان». *مجله علوم سیاسی*، سال نوزدهم شماره ۷۵.
- غلامی، رضا (۱۳۹۶). *فلسفه تمدن نوین اسلامی*، تهران: انتشارات سوره.
- فرمبهنی فراهانی، محسن (۱۳۹۵). «الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی» *فصلنامه مطالعات ملی*، سال هفدهم؛ شماره ۳.
- کسای، نورالله. (۱۳۶۳). *مدارس نظامیه و تأثیرات علمی و اجتماعی آن*. تهران: امیر کبیر.
- کل گچی، محمد اسماعیل (۱۳۹۶). *تمدن نوین اسلامی از منظر مقام معظم رهبری*، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه کرمان.
- ملا شاهی، مریم (۱۳۹۴). «*اقتضائات تحقق تمدن نوین اسلامی*»، *مجموعه مقالات همایش ملی تمدن نوین اسلامی*، دانشگاه شاهد.
- منتظر القائم، اصغر و زهرا خشنودی، (۱۳۹۳). «بررسی و توضیح جایگاه موقوفات حضرت علی»، *فصلنامه شیعه شناسی*، شماره ۴۸، زمستان ۱۳۹۳.
- وینسنت، آندرو. (۱۳۷۱). *نظریه‌های دولت*. ترجمه حسین بشیریه. تهران: نی.
- سخنرانی‌ها:
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۷۹/۷/۱۴ در جمع اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم در مدرسه فیضیه قم
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۲/۲۰ در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری

- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۴/۲۰ در دیدار جمعی از دانشجویان
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۳/۲/۳۱ در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه السلام
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۱۴ در دیدار اعضای شورای عالی مرکز طراحی الگوی اسلامی ایرانی
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۳ در دیدار جوانان استان خراسان شمالی
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۱۵ خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران، ترجمه‌ی خطبه‌ی عربی
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۸۷/۹/۱۷ پیام به کنگره‌ی حج
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۰/۳/۱۴ در مراسم بیست و دومین سالگرد رحلت امام خمینی
- بیانات رهبری در ۱۳۹۵/۵/۱۱ در دیدار اقشار مختلف مردم
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۲/۲۰ در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۹ در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۲۲ در دیدار اساتید دانشگاه
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۲/۸/۲۹ در دیدار پنجاه هزار فرمانده‌ی بسیج سراسر کشور
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۸۴۵/۶/۸ در دیدار با رئیس‌جمهور و هیأت دولت
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۲۴ در دیدار دانشجویان کرمانشاه
- بیانات رهبری در ۱۳۹۵/۵/۳۱ در دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۸ در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس اسلامی
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۸/۱۰/۲۸ در خطبه‌های نماز جمعه تهران
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۸/۸/۲۴ در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی
- بیانات رهبری در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۸ در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی